

Ольга ГАВРИЛЕНКО

БЛАГОДАТНА ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ

Чергова копія образу Благодатної Божої Матері, подарованої князем Костянтином Острозьким у ХУІ ст. Спасівському монастирю, знаходилася на тимчасовій мистецькій

виставці, нинішнього літа 2013 року, у Дубенському Замку.

Юрій Нікітін із Києва, автор копії, виконаної у власній інтерпретації, вважається найкращим іконописцем Східної Європи і одним із кращих стилізаторів України. Дана копія, напевно, більш близька до оригіналу, ніж її попередниця, що знаходиться

нині у Іллінському соборі м. Дубна, згідно її опису Батюшковим у 1888 році:

«Дубенская

икона по живописи представляет собою образец иконописной красоты и изящества и в

этом отношении сделала бы честь и современному нам искусству иконописания, драгоценная же риза ея, покрытая множеством жемчужных украшений, служит доказательством усердия со стороны почитателей и поклонников древней святыни» [1,

173]. Принаймні, на ній відсутній бісер, яким покрите тло ікони.

Копія ікони Благодатної Божої Матері Юрія Нікітіна, має свої розміри (розміри оригіналу невідомі), написана у індивідуальному стилі, оригінальною технікою. Обличчя і руки Богородиці і немовляти виконані яєчною темперою (зазвичай у сучасному

іконописі використовують синтетичну темперу). Шовковій тканині, обшитій бісером, штучними перлами і стразами, надано форму мафорія у Богородиці і гіматія у немовляти

(одяг святих), наклеєно на дошку. Тло ікони і німб затоновані акриловими фарбами під

срібло і золото.

Стосовно оригіналу ікони Божої Матері – то вона подарована Костянтином Острозьким Спасо-Преображенському монастирю (про що говорилося вище), побудованого князями Острозькими, яким він опікувався, а пізніше –

Хрестовоздвиженській пустині, куди він неодноразово приїжджає попостити і помолитись

перед благодатним образом. Хрестовоздвиженський пустельний монастир належав до

найславетніших і найулюбленіших святинь Костянтина Острозького. Обитель знаходилася на острові річки Ікви, на західній стороні міста... В цій святій обителі певний

період настоятелем був отець Іов, якого князь Острозький запросив з Угорницького монастиря в Галичині «...щоб показати ченцям зразок благодатного життя».

В якийсь час дана ікона потрапила до Іллінської церкви. Принаймні, на початку ХХ століття образ Благодатної Божої Матері прикрашав стіни Свято-Іллінського собору.

Коли настоятель цього собору о. Микола Моліс у 1992 році, готуючи розділ «Святині

землі Волинської» до книги «1000-ліття православ'я на Волині», публікував світлину

ікони із книги Батюшкова «Волинь» і стверджував, що «...вона знаходиться у Іллінському

соборі», описує її як оригінал. Хоча, ще у 1980-тих роках, працівниками місцевого

краєзнавчого музею було виявлено не зовсім вдалу копію даної ікони. Принаймні, про це вже писалося.

Згідно останніх обстежень (квітень 2013), за словами настоятеля собору о. Володимира, образ Благодатної Богоматері зник ще в 30-тих роках ХХ ст.

Вірніше, як

стверджували його батьки, ікону відправили в м. Корець, до жіночого монастиря для

реконструкції. З неї зробили копію, де замість перлів... клеїли бісер. Сама основа ікони –

дошка 30-тих років тримається завдяки сучасним синтетичним засобам. А де оригінал?!

У вирі історичних подій загубилася ікона Благодатної Божої Матері з перлами. Хто і

коли зняв коштовні шати з Богородиці і немовляти – не важливо. Важливо, що ікона така

була, як зразок іконописної краси, як свідчення великої шани і любові до Богородиці.

Ймовірно, ікона, яку ми бачимо у Батюшкова, це вже доопрацювання більш пізнішого періоду: прикрашені шати святих, тло ікони, корона... окрім самого, напевно,

лику святих.

Давніші ікони, середньовічні – схоластичні, аскетичні, тобто зображені у надмірній суворості, відмові від земних благ, лики святих залишалися спокійними, __

безпристрасними. І все це дало більше волі мистцям барокового періоду щодо інтерпретації святих ликів у межах дозволеного давніше Вселенським Собором.

Майстрам

ікони було дедалі важче досягати глибини почуттів святих, яких вони змальовували з

давніх зразків, не користуючись натурою. У ХУІ столітті Богородицю та апостолів почали

змальовувати з конкретних людей. У ХУІІ – ХУІІІ століттях це стає неписаним правилом,

бо офіційно Церква такого методу не благословляла. Ікони, звісно, писалися за певними

канонами, але епоха, стиль мали місце вже у бароковий період, де у святому ликові дуже

часто прочитується схвильованість, якась зверненість до живої віруючої людини, котра

споглядає ікону.

Щодо нашої Благодатної ікони Богоматері, напевно, що вона писалася на кінець ХУІ століття, бо як говорилося вище – це був період відхилень від аскетизму, візантійського стилю. Та й прикрасити коштовним камінням шати святих, змогу мав

тільки князь. На рахунок корон, які ми бачимо на головах святих, то «лише за часів контрреформації церкви коронування відбулося у Ватикані в 1631 році відповідно до

спеціально розроблених настанов. У цих настановах підкреслювалося, щоб пропонувані

до коронування образи були «старожитніми», причетними до важливих історичних подій

і, зрозуміло, добре знаними та шанованими не лише в межах місцевості, але й

серед

народів. Обряд коронування пройшов у декількох українських містах лише протягом

XVIII століття». Це той період, коли православні ікони в іконописі мали вплив католицизму.

Стиль бароко в іконі утверджувався в XVII столітті по всіх українських землях і вніс суттєві зміни в іконописі. «Богородичні ікони в багатьох відношеннях посідають провідне

місце у змінах, бо це були улюблені ікони й професіоналів, і малярів народної течії. Нова

хвиля культу Богородиці в добу бароко сприяла утвердженню давніх і появі нових чудотворних ікон, - а всі чудотворні ікони є іконами Богородичними. Навіть давно визнані

чудотворні ікони здійснюють у цю добу нові чуда, що відповідало духові екзальтації, який

сповнював не тільки мистецтво, а й саме життя в епоху бароко.

В епоху нового піднесення культу Богородиці та виняткової уваги мистців до Богородичної тематики XVII – XVIII століть, підтвердили свій чудотворний та благодатний характер або набули його такі Богородичні ікони в Україні: Дубенська чудотворна ікона Богородиці, подарована місцевому монастиреві князем Костянтином

Острозьким у другій половині XVI століття; тощо...» [2, 70].

Жадання дива, чогось надзвичайного й надприродного – це також вияв барокової ментальності, переживання людьми якоїсь спільної драми. До справи чудо творіння були

здіянні найвідоміші Богородичні ікони майже на всій території України. Це свідчить про активізацію духовного життя й про підвищення теологічно-мистецького осмислення ікони.

«... Потреба в особливій близькості Богородиці до людей зумовила те, що вона в іконах схожа на українську матір, що очима й ледь помітною усмішкою підбадьорює

стривожених за своє майбутнє українців і українок, закликаючи не втрачати надії й покладатися на її Сина – Ісуса Христа» [3, 69].

Джерела і література

1. Батюшков П. Волынь. Историческія судьбы юго-западаго края. С.-Петербург, 1888. С.173.

2. Степовик Д. Історія української ікони X-XX століть. Київ: «Либідь», 2008. С.-66-70.



*Дубенська ікона, подарована кн. К.-
В. Острозьким*



Копія ікони (автор Ю. Нікітін)